

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

**ПЕДОРЕНКО Валентина Миколаївна**

УДК: 378.015.31:17.022.1

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУВЕРЕННИХ  
МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата психологічних наук



Острог – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному університеті «Острозька академія», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор  
**Томчук Михайло Іванович**,  
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», професор кафедри психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор  
**Савчин Мирослав Васильович**,  
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра психології, завідувач кафедри;

кандидат психологічних наук  
**Варе Ірина Сергіївна**,  
КВНЗ «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», кафедра педагогіки, психології та корекційної освіти, старший викладач

Захист відбудеться «02» липня 2019 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 48.125.03 у Національному університеті «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, м. Острог, Рівненська обл., 235800.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті [www.oa.edu.ua](http://www.oa.edu.ua) та у науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, м. Острог, Рівненська обл., 235800.

**Автореферат розісланий 31 травня 2019 р.**

**Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради**



**І. В. Ковальчук**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** Процес особистісного та морального становлення молоді відбувається в умовах складної трансформації ідеалів і цінностей переважної більшості громадян України. Непроста соціальна ситуація розвитку спонукає молодь до пошуків власних засобів та умов самореалізації, що часто супроводжується зниженням моральності і духовності як суспільно й особистісно значущих феноменів. Викликає занепокоєння значне поширення серед молоді гедоністичної філософії життя з її культом насолоди, що може мати серйозні негативні наслідки у майбутньому. Водночас, особливості соціально-економічного розвитку країни, військовий конфлікт на Сході України зумовлюють зростання попиту на висококваліфікованих фахівців-психологів. Тому одним із основних завдань ЗВО є підготовка компетентних психологів, здатних поважати цінності іншої особистості, демонструвати неупередженість, власне свідоме ставлення до виконання професійного обов'язку, з наявним моральним стержнем, який дасть можливість брати на себе відповідальність, зберігаючи при цьому право на автономність, свою професійну незалежність, честь і совість.

Методологічні аспекти дослідження проблеми формування моральних цінностей особистості висвітлено в наукових працях багатьох філософів, соціологів (Е. Гартман, Ж.-П. Сартр, Г. Сковорода, А. Шопенгауер, М. Шеллер), педагогів (В. Жуковський, Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, та ін.), психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Б. Боришевський, І. Булах, І. Варє, Л. Виготський, Н. Жигайло, Р. Каламаж, З. Карпенко, Г. Костюк, Д. Леонт'єв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, М. Савчин та ін.). Проблема психологічної суверенності вивчалась науковцями лише у контексті суб'єктності (І. Котик, А. Марічева та ін.), самодетермінації та саморегуляції особистості (Г. Балл, І. Бех, І. Булах, Ж. Вірна, Н. Каліна, З. Карпенко, Д. Леонт'єв, В. Петровський, В. Чернобровкін, Т. Яценко), особистісної ідентичності юнаків і юнок (Л. Клочек, О. Лановенко та ін.).

Водночас, проблема суверенності моральних цінностей особистості є недостатньо вивченою. Аналіз наукових праць засвідчив, що у психологічних дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти прояву суверенних моральних цінностей: особистісні цінності як мотиваційна структура особистості (Д. Леонт'єв), як окрема стадія розвитку особистості (Е. Еріксон), як особистісні ціннісно-сміслові утворення (В. Франкл), як етап розвитку моральності (Л. Колберг), як стадія формування суверенності особистості (С. Нартова-Бочавер), як найвищі життєві вартості, які зумовлюють решту цінностей суспільства (І. Бех) та ін. Однак, суверенні моральні цінності як стійкі, індивідуальні, особистісно значущі утворення, науковцями до цього часу не виокремлювались як предмет психологічного дослідження.

Отже, соціальна та психолого-педагогічна значущість, недостатня теоретична та практична розробленість проблеми формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів зумовили вибір теми

дисертаційного дослідження *«Психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів»*.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукової роботи кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», здійснене в межах науково-дослідної теми «Теоретико-експериментальне дослідження особистості українського інтелігента» (державний реєстраційний номер 0115U002774). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного університету «Острозька академія» (протокол №11 від 26 червня 2014 року) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №7 від 29 листопада 2016 року).

**Мета дослідження** – на основі теоретичного та емпіричного дослідження сутності, чинників, рівнів, типів суверенних моральних цінностей майбутніх психологів визначити та апробувати психолого-педагогічні умови їх успішного формування.

В основу нашого дослідження було покладене **припущення** про те, що суверенні моральні цінності психолога як стійкі, індивідуальні, особистісно значущі утворення в єдності мотиваційно-потребової, когнітивної, поведінкової та рефлексивної складових, дають можливість людині проявляти готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, розуміти сенс професійної діяльності, добирати морально обґрунтовані способи і методи корекційної роботи, відстоювати власну честь, гідність, демонструвати відповідальність за життя іншої людини, чуйність, толерантність, доброзичливість до клієнта. Підвищити рівень сформованості суверенних моральних цінностей у студентів-психологів можна шляхом впровадження в освітній процес ЗВО спеціальної програми їх розвитку.

Відповідно до мети та гіпотези нами визначено такі **завдання дослідження**:

1) на основі теоретичного аналізу проблеми моральних та суверенних цінностей визначити особливості суверенних моральних цінностей особистості, виокремити їх складові та чинники формування;

2) емпірично визначити типи та рівні сформованості виокремлених складових суверенних моральних цінностей у студентів-психологів та в успішних практикуючих психологів;

3) розробити та експериментально апробувати теоретичну модель та програму формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів;

4) визначити психолого-педагогічні умови формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів.

**Об'єкт дослідження:** суверенні моральні цінності (СМЦ) майбутніх психологів.

**Предмет дослідження:** психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей у студентів-психологів.

Під час перевірки висунутої гіпотези та розв'язання поставлених завдань нами використовувався комплекс теоретичних та емпіричних **методів**

**дослідження:** 1) *теоретичні:* аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація результатів наявних наукових досліджень, методи типологізації, класифікації, моделювання; 2) *емпіричні:* констатувальний та формувальний експерименти, спостереження, бесіди, анкетування (для дослідження особливостей складових суверенних моральних цінностей майбутніх психологів та успішних практикуючих психологів з метою подальшого визначення психолого-педагогічних умов формування стійких особистісних моральних цінностей), метод експертних оцінок, психодіагностичні методи та методики: тест діагностики ступеня задоволеності базових потреб особистості А.Маслоу та методика діагностики мотиваторів соціально-психологічної активності особистості (для дослідження мотиваційно-потребової складової СМЦ у майбутніх психологів та успішних практикуючих психологів), методика «Морфологічний тест життєвих цінностей» В. Сопова, Л. Карпушиної (для дослідження поведінкової складової СМЦ у майбутніх психологів та успішних практикуючих психологів), Самоактуалізаційний тест САМОАЛ Е. Шострома, модифікований Н. Каліною (для діагностики ступеня і особливостей самоактуалізації особистості як основного мотиватора формування суверенних моральних цінностей особистості), методика М.Рокича та розроблена нами методика «Колесо моральних цінностей» (для дослідження вираженості моральних цінностей в системі ціннісних орієнтацій особистості), Тест «Шкала екзистенції» А. Ленгле і К. Орглер (для дослідження здатності майбутніх психологів до рефлексії) та розроблена нами методика визначення переважаючого типу суверенних моральних цінностей психолога, методика смисложиттєвих орієнтацій «СЖО» Д.О. Леонтьєва (для дослідження суверенності ціннісних орієнтацій успішних практикуючих психологів); 3) *методи математико-статистичної обробки даних:* для встановлення достовірності відмінностей між показниками: t-критерій Ст'юдента для незалежних вибірок (для нормативної вибірки), U-критерій Манна-Уїтні (для ненормативної вибірки); кореляційний аналіз Пірсона для встановлення кореляційних зв'язків між окремими показниками СМЦ; комп'ютерна обробка експериментальних даних SPSS Statistics 22.

**Наукова новизна отриманих результатів** полягає у тому, що:

- *вперше* виокремлено та обґрунтовано наявність у структурі особистості суверенних моральних цінностей як стійких, автономних, особистісно значущих, індивідуальних, смисложиттєвих моральних утворень (взірців, понять, установок), які уможливають здійснення людиною самооцінки власного життя та буденність інших; запропоновано теоретичну модель суверенних моральних цінностей психолога, виділено типи та обґрунтовано рівні розвитку СМЦ майбутніх психологів; визначено критерії оцінювання показників розвитку суверенних моральних цінностей психолога; розроблено та апробовано програму формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів;

- *додовнено та уточнено* наукові уявлення про психологічні особливості моральних цінностей особистості в юнацькому віці, чинники та механізми

розвитку суверенних моральних цінностей у практикуючих психологів та студентів-психологів;

- *набули подальшого розвитку*: наукові уявлення щодо психолого-педагогічних умов формування суверенних моральних цінностей студентів-психологів у процесі їх навчання у ЗВО.

**Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовано діагностичний комплекс методик для дослідження суверенних моральних цінностей особистості. Розроблена програма формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів може використовуватися викладачами, кураторами, психологами під час їх професійної підготовки. Результати дослідження можуть бути використані під час читання лекцій, проведення практичних, лабораторних занять із таких навчальних дисциплін: «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психологія особистості», «Вступ до спеціальності», а також практикуючими психологами у процесі їх професійного самовдосконалення.

**Апробація результатів дослідження.** Результати наукових пошуків оприлюднені на таких науково-практичних конференціях, семінарах: Всеукраїнська науково-практична конференція викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (м. Вінниця, 2016 р.), «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії» (м. Вінниця, 2016 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю, присвячена 120-ій річниці з дня народження М. О. Бернштейна «Дискурс здоров'я в освіті: філософія, педагогіка, антропологія, психологія» (м. Вінниця, 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» (м. Люблін, Польща, 2017 р.), II, III Подільська науково-практична конференція «Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти» (м. Вінниця, 2017-2018 рр.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні методи, інновації та досвід роботи в галузі психології та педагогіки» (м. Люблін, Польща, 20-21 жовтня 2017 р.), звітні науково-практичні конференції викладачів та студентів кафедри психології та соціальної роботи Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2014-2018 рр.).

Результати дисертації *впроваджено* в освітній процес підготовки психологів у Навчально-дослідному інституті методології та освітології Тернопільського національного економічного університету (довідка №5 від 30.03.2018 року), у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса (довідка №53/01-13/01.1.4 від 06.04.2018 року), у Хмельницькому національному університеті (довідка №58 від 04.05.2018 року), у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка №06/15 від 28.02.2018 року).

**Публікації.** Основні результати дослідження представлені у 15 одноосібних публікаціях автора, з яких 6 статей – у наукових виданнях, які

затверджені як фахові в галузі психології, 2 статті у виданнях інших держав, 7 статей та тез – у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (228 найменувань, з яких – 9 іноземними мовами) та додатків. Дисертація містить 21 таблицю, які займають 6 сторінок, 8 рисунків на 4 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 209 сторінок друкованого тексту, з них 175 – основного тексту.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, сформульовано мету, завдання, гіпотезу, визначено об'єкт, предмет, викладено наукову новизну та практичну значущість роботи; представлено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Психологічний аналіз проблеми суверенних моральних цінностей особистості студента»** – викладено результати теоретико-методологічного аналізу проблеми формування моральних цінностей особистості в сучасних філософських і психолого-педагогічних дослідженнях. Проведено аналіз основних підходів до визначення сутності понять «моральні цінності», «загальносуспільні, особистісні, абсолютні, нормативні, умовні моральні цінності».

Дослідженням проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій займалися такі відомі науковці, як: Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, О. Бодальов, З.Карпенко, Д.Леонт'єв, М. Савчин та ін. Вчені розглядають моральні цінності як вищі, оскільки саме вони відповідають найважливішим потребам людини, без задоволення яких неможливе щастя і саме існування людини. Найсуттєвіші якості людини виражаються її вищими потребами в творчості, праці, спілкуванні, пізнанні, красі та доброті. Всі інші цінності розглядаються як засоби, передумови досягнення вищих цінностей (І. Бех, Д. Леонт'єв, М. Савчин, В. Франкл та ін.).

Констатовано, що психологічна суверенність – відносно нове поняття в психології, яке розглядається як психологічна незалежність і самостійність особистості, яка передбачає глибоке пізнання дійсності, соціального середовища. Передумовою усвідомлення особистістю суверенності є кристалізація «Я», зрілість емоційно-психологічних ставлень до світу, розвиток самосвідомості. У більшості психологічних словників, енциклопедій суверенність особистості як окреме поняття не виділяється.

За даними наукових досліджень К. Юнга, Е. Еріксона, С. Нартової-Бочавер та ін. суверенність розвивається в онтогенезі завдяки якісним змінам особистісних меж, пов'язаних з аспектами фізичного, соціального і психологічного благополуччя. На думку С. Нартової-Бочавер, суверенність дає можливість особистості створити і усвідомити власне, відмінне від інших буття, не розчинитись у світі, а гармонійно існувати як повноцінна тілесна, територіальна та екзистенційна одиниця. Юнацький вік визначено сензитивним

періодом для формування СМЦ особистості, оскільки він характеризується професійним, особистісним самовизначенням, продовженням інтенсивного розвитку самосвідомості, усвідомленням особистої соціальної відповідальності. Центральним новоутворенням цього вікового періоду є розвиток ідентичності, яка дозволяє особистості усвідомлювати себе, визначає її індивідуальну систему цінностей, ідеалів, дає можливість вистояти проти суспільного тиску, приймати власні усвідомлені рішення та нести за них відповідальність. У цьому контексті студенти сензитивні до формування у них морально-професійної ідентичності.

Е. Еріксон підкреслював значущість процесу автономії у становленні морального “Я” та формуванні власної системи моральних цінностей; Д. Леонт'єв та І. Бех виокремлювали серед особистісних цінностей вищі (Д. Леонт'єв називав їх смисложиттєвими орієнтаціями, І. Бех – усвідомленими узагальненими самовартісними смисловими утвореннями особистості); у В. Франкла – це власна ціннісна система, відсутність якої спричинює «екзистенційний вакуум», який виражається станом нудьги і є причиною «екзистенційних неврозів»; у М. Савчина – це абсолютні моральні цінності; М. Рокич розглядав особистісні цінності як найбільш значущі для людини залежно від її потреб; З. Карпенко серед форм репрезентації цінностей виділяє особистісні як стійку мотиваційну структуру індивіда, що є внутрішніми носіями соціальної регуляції. Однак до сьогодні науковцями не виокремлювались власне суверенні моральні цінності особистості як окремий вид.

У роботі виокремлено та обґрунтовано зміст поняття суверенних моральних цінностей психолога як стійких, автономних, особистісно значущих, індивідуальних смисложиттєвих моральних утворень (взірців, понять, установок), що дають можливість людині самооцінювати власне життя та життя інших, проявляти готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, здатність до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності, діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин; демонструвати відповідальність за життя іншої людини, чуйність, толерантність, доброзичливість до клієнта, спроможність добирати морально обґрунтовані способи і методи корекційної роботи; відстоювати власну честь, гідність, переконання, ідеї тощо.

На основі аналізу наукових досліджень виокремлено складові особистісних моральних цінностей майбутніх психологів: мотиваційно-потребова, когнітивна, поведінкова, рефлексивна.

*Мотиваційно-потребова складова* включає потребу в розвитку себе як професіонала, прагнення до самореалізації, самоактуалізації, до постійного самовдосконалення, до ідентичності, до пізнання себе і світу загалом; *когнітивна складова* включає усвідомлення загальносуспільних та власних моральних цінностей на основі моральних знань, переконань, власного ідеалу розуміння їх значення для професійної діяльності, розуміння екзистенційної цінності життя «тут і тепер»; *поведінкова складова* передбачає прояв автономності, спонтанності, саморозуміння, аутосимпатії, гнучкості у



спілкуванні, контактності; *рефлексивна складова* відображає здатність майбутніх психологів до моральної рефлексії, до переосмислення своїх моральних почуттів, думок, вчинків, до збереження внутрішнього вільного простору, до об'єктивного аналізу власних моральних цінностей, незважаючи на емоції, бажання, наміри (рис.1).

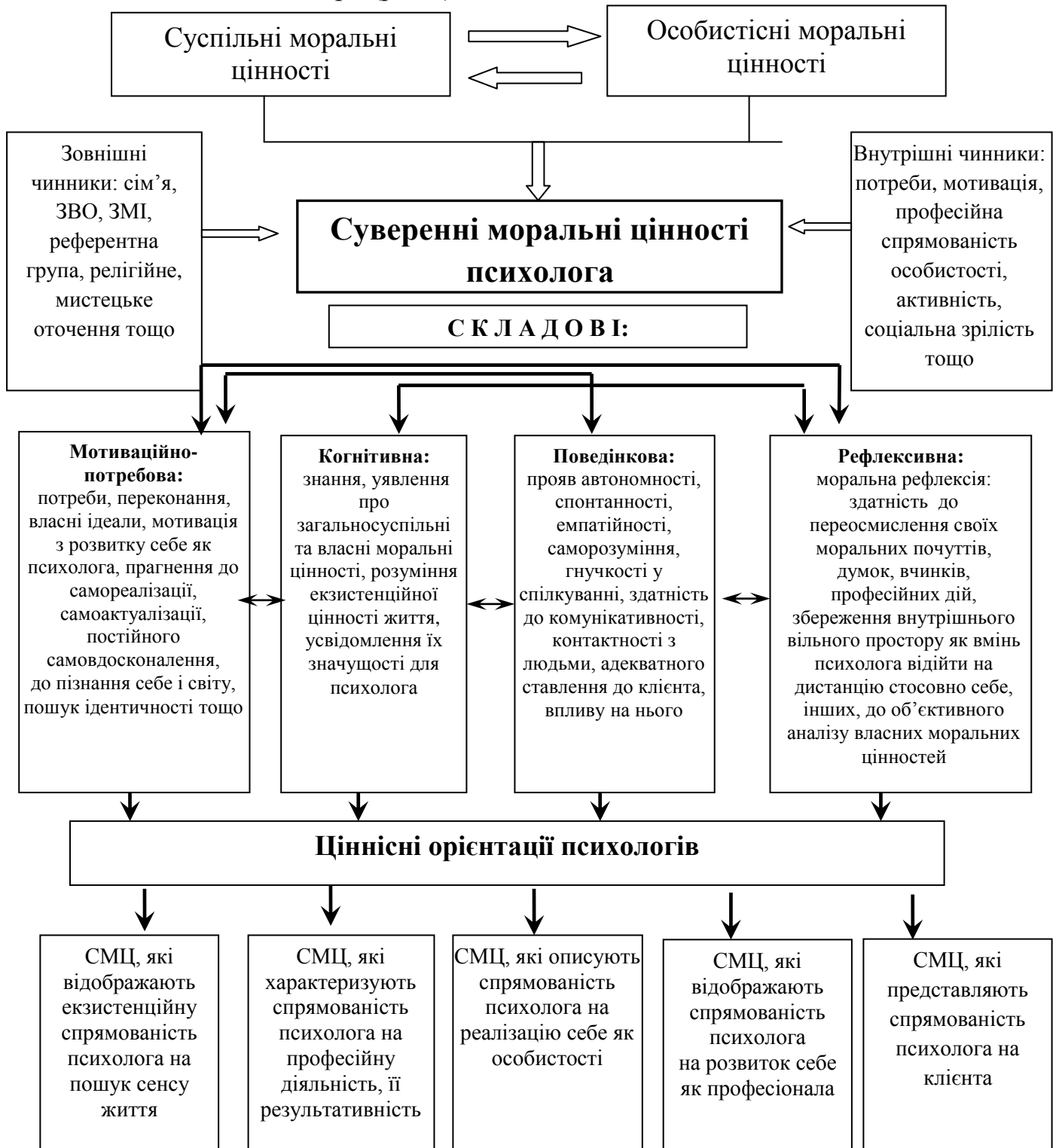


Рис. 1. Теоретична модель суверенних моральних цінностей психолога

За результатами узагальнення наукових досліджень із проблеми формування особистісних моральних цінностей психологів, аналізу основних складових суверенних моральних цінностей психолога виділено такі їх типи:

1) суверенні моральні цінності, які відображають *екзистенційну спрямованість психолога на пошук сенсу життя* (здатність до розуміння сенсу професійної діяльності у контексті життєдіяльності, до прийняття нестандартних рішень в рамках суспільної моралі, свобода у прийнятті високодуховних рішень, здатність діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин, прагнення керуватися нормами духовно-релігійної моралі у роботі з клієнтами, здатність до прояву таких моральних цінностей, як надії, любові, віри тощо). На нашу думку, суверенні моральні цінності цього типу є основними, базовими, оскільки передбачають здатність психолога розуміти сенс власної професійної діяльності);

2) суверенні моральні цінності, які характеризують *спрямованість психолога на професійну діяльність*, її результативність. На основі дотримання загальносуспільних моральних цінностей, норм і правил поведінки, СМЦ даного типу відображають орієнтацію психолога на суспільство в цілому, готовність до роботи з клієнтом на основі розвитку його моральних якостей (перспективи професійного зростання, престижність професії, її суспільна значущість тощо);

3) суверенні моральні цінності, які описують *спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості* (мотивація самовдосконалення, збагачення «Я–концепції», розкриття власної індивідуальності, відстоювання власної честі, гідності, розвиток власних незалежних моральних цінностей тощо);

4) суверенні моральні цінності, які відображають *спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала* (мотивація до професійного зростання, розширення спектру цілей і мотивів професійної діяльності, самовдосконалення важливих професійних якостей, самоосвіти, здатність до оволодіння методами творчого вирішення професійних завдань тощо);

5) суверенні моральні цінності, які представляють *спрямованість психолога на клієнта* (відповідальність за життя іншої людини, інтерес до клієнта як до особистості, а не як до об'єкта впливу, повага до нього, здатність до встановлення стосунків довіри і безумовного прийняття клієнта тощо). Незважаючи на свій професійний і життєвий досвід, психолог повинен з повагою ставитись до особистості клієнта, його світогляду.

На основі теоретичного аналізу встановлено, що основою формування суверенних моральних цінностей психологів є потреба у самоактуалізації – прагнення до якнайповнішого розвитку своїх особистісних можливостей; стійкі особистісні моральні цінності психолога розвиваються під впливом загальносуспільних зовнішніх (сім'я, ЗВО, референтна, релігійна група, мистецтво та внутрішніх чинників тощо) та внутрішніх (спрямованість особистості, активність, соціальна зрілість, переконання, прагнення до самоактуалізації, свободи тощо) чинників.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей суверенних моральних цінностей майбутніх психологів» –

представлено організаційні та методичні засади емпіричного вивчення особливостей суверенних моральних цінностей майбутніх психологів. Охарактеризовано комплекс психодіагностичних методів дослідження СМЦ, подано кількісний та якісний аналіз результатів констатувального експерименту, на основі яких виявлено психологічні особливості, емпіричні кореляції, критерії, рівні розвитку суверенних моральних цінностей у студентів-психологів.

Для перевірки гіпотези було проведено емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей СМЦ майбутніх психологів впродовж 2015-2018 років на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти». У дослідженні взяло участь 235 студентів-психологів 1-4 курсів та магістратури, а також 98 успішних практикуючих психологів (психологи I-ої, вищої категорії, психологи-методисти м. Вінниці та Вінницької області).

Метою констатувального експерименту було емпірично дослідити складові суверенних моральних цінностей, виділити типи та рівні їх розвитку у студентів-психологів. Основними критеріями, показниками сформованості суверенних моральних цінностей у студентів-психологів є наявність у них прагнень до формування власної стійкої автономної ціннісної системи, до самоактуалізації, самореалізації, вдосконалення себе як професіонала, здатність автономно приймати власне професійне рішення, уявляти себе та інших як унікальних, неповторних особистостей із власним особистісним потенціалом, розуміти особисті і загальносуспільні моральні цінності, здатність до аналізу, переосмислення їх значущості у контексті професійної підготовки.

На основі результатів емпіричного дослідження складових суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів встановлено, що:

а) мотиваційно-потребова складова суверенних моральних цінностей у більшості майбутніх психологів має високий та середній рівні розвитку, що свідчить про їх прагнення до самоактуалізації, самовдосконалення, реалізації власного потенціалу у професійній діяльності. Водночас, більш ніж кожен п'ятий студент (21,6%) має низький рівень розвитку цього компоненту, що означає невираженість потреби у самоактуалізації. Натомість вираженими є інші види потреб, що не пов'язані із майбутньою професійною діяльністю (в афіліації, в досягненні матеріального благополуччя);

б) когнітивна складова суверенних моральних цінностей у досліджуваних розвинена також на достатньому рівні: 72,0% майбутніх психологів мають середній та високий рівень її розвитку, їм властиве розуміння більшості моральних понять, сформованість моральних принципів, усвідомлення загальносуспільних моральних цінностей, їх значення для виконання психологом професійної діяльності. Разом з тим, значна частина майбутніх психологів (28,0%) має низький рівень розвитку когнітивної складової: у них спостерігається розмитість образу власного морального ідеалу, їм складно розмежовувати власні моральні цінності від загальносуспільних. Дані досліджувані серед власних моральних цінностей називають щастя, здоров'я,

матеріальний добробут, сім'я. Цей факт ми пояснюємо в першу чергу віковими особливостями досліджуваних;

в) поведінкова складова суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів розвинена досить слабо: для 41,0% досліджуваних характерний низький рівень її сформованості. Майбутні психологи мають низькі показники прояву у поведінці автономності, спонтанності, креативності; характеризуються низькою пізнавальною активністю, часто демонструють стереотипність, негнучкість, нездатність відійти від взірця, еталона у вирішенні певних проблем, проявляють недовіру до людей, схильність ними маніпулювати, вони залежні від думки оточуючих;

г) рефлексивна складова суверенних моральних цінностей, порівняно з іншими складовими, розвинена найслабше (низький рівень мають 48,6% студентів-психологів). Більшість студентів характеризується нездатністю до збереження внутрішнього вільного простору, зосереджені, зазвичай, на самому собі, орієнтовані на досягнення результату, а не на його сенс, мають низький рівень готовності до рефлексії, аналізу, переосмислення себе і ситуації.

Встановлено, що вибір суверенних моральних цінностей успішними практикуючими психологами і майбутніми психологами суттєво відрізняються. Зокрема, успішні практикуючі психологи надають перевагу моральним цінностям, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, а студенти-психологи – моральним цінностям, які відображають спрямованість особистості на клієнта. Це може бути зумовлене тим, що майбутні психологи ще не знають професію психолога зсередини, а мають тільки загальне уявлення про неї, а тому вважають, що професія психолога зосереджена тільки на вирішенні проблем клієнта.

На основі отриманих емпіричних даних виділено узагальнені рівні розвитку суверенних моральних цінностей майбутніх психологів (високий, середній та низький). Так, майбутнім психологам із високим рівнем розвитку суверенних моральних цінностей властивий: високий рівень розвитку усіх складових, вираженість потреби у самоактуалізації, вибір суверенних моральних цінностей, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, прагнення до постійного саморозвитку і самовдосконалення, мають високий рівень вираженості духовно-моральних цінностей, високий рівень розвитку моральних знань, розуміння моральних понять, сформованість моральних принципів, ідеалу, усвідомлення власних моральних цінностей, їх значущості в обраній професії. Майбутні психологи зі середнім рівнем розвитку СМЦ характеризуються достатнім рівнем вираження потреб у самореалізації, поряд із потребою у безпеці, у міжособистісних стосунках, повазі, розуміють зміст багатьох моральних понять, мають середній рівень вираженості духовно-моральних цінностей, усвідомлюють загальносупільні моральні цінності, однак у них спостерігається розмитість образу власного морального ідеалу, їм складно розмежувати власні моральні цінності від загальносупільних. Студенти з низьким рівнем розвитку суверенних моральних цінностей характеризуються низьким рівнем розвитку усіх складових СМЦ. Зокрема, у таких досліджуваних спостерігається

невираженість потреби у самоактуалізації, що свідчить про недостатню мотивацію реалізувати власні потенційні можливості, здібності у професійній діяльності; надають перевагу тим цінностям, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність, на реалізацію себе як особистості, схильні до неусвідомленого наслідування загальносупільних моральних цінностей.

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили, що під час навчання у ЗВО студенти не здатні самостійно визначити шляхи самореалізації, самовдосконалення, не схильні проявляти автономність, спонтанність, визначити основну мету, відстоювати власні переконання, цінності, а натомість орієнтуються на загальноприйняті норми, правила, цінності.

У третьому розділі – **«Шляхи та засоби формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів»** – представлено програму формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів, подано аналіз шляхів та засобів розвитку суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів та представлено результати експериментальної перевірки ефективності запропонованої програми.

Головною метою формувального експерименту було надання психологічної допомоги майбутнім психологам щодо актуалізації їх особистісних, суверенних моральних цінностей, розкритті творчого особистісного потенціалу через процес самопізнання, оволодіння уміннями відстоювати власні інтереси, переконання, цінності, розуміти їх сенс, проявляти самостійність, вирішувати професійні завдання на основі власних моральних цінностей.

Авторська програма «Формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів» включала:

а) гурткову роботу «Проблема розвитку моральних цінностей майбутнього психолога», спрямовану на розвиток усвідомлення майбутніми психологами загальносупільних і власних моральних цінностей, ідеалів через процес самопізнання, розкриття у них творчого особистісного потенціалу, осмислення значущості моральних цінностей у процесі вирішення професійних завдань;

б) спецкурс «Суверенні моральні цінності психолога», який був спрямований на ознайомлення майбутніх психологів із змістом поняття суверенних моральних цінностей, їх типами, основними шляхами розвитку;

в) тренінг формування суверенних моральних цінностей, метою якого було сприяти розвитку в майбутніх психологів внутрішньої рефлексії, умінь диференціювати внутрішні переживання, навичок формування суверенних моральних цінностей через аналіз, переосмислення власних моральних знань, переконань, ідеалів, а також сприяти розвитку суб'єктної позиції в межах змодельованої майбутньої професійної діяльності;

г) коучінг «Робота з цінностями», метою якого було допомогти майбутнім психологам в усвідомленні ними власних моральних цінностей, їх значущості, сенсу власної мети, відповідності між метою та особистісними моральними цінностями;

д) рекомендації щодо самостійної роботи студентів, спрямованої на регуляцію ними процесу формування суверенних моральних цінностей.

У формувальному експерименті до контрольної (КГ) та експериментальної груп (ЕГ) були включені досліджувані різних курсів навчання з середнім та низьким рівнем розвитку суверенних моральних цінностей (всього 186 осіб). Контрольна група досліджуваних складала 95 осіб, експериментальна – 91 особу. До експериментальної групи увійшли майбутні психологи від 1-го курсу до магістратури, які добровільно виявили бажання працювати над формуванням суверенних моральних цінностей.

Реалізація програми з формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів змінила особливості прояву усіх складових: мотиваційно-потребової, когнітивної, поведінкової та рефлексивної. Порівняння показників двох зрізів (до та після формувального впливу) у досліджуваних експериментальної групи засвідчило наявність достовірних відмінностей між ними (за допомогою t-критерію Ст'юдента для залежних вибірок). Зокрема, зросла кількість майбутніх психологів із високим рівнем вираженості прагнення до самоактуалізації ( $t_{\text{емп.}}=4,544$ , при  $p \leq 0,01$ ), реалізації свого професіоналізму, отримання задоволення від виконання складних завдань, які дають можливість особистісного розвитку, досягнення високих результатів у професійній діяльності, за показником автономності ( $t_{\text{емп.}}=5,936$ , при  $p \leq 0,01$ ), за показником креативності ( $t_{\text{емп.}}=7,831$  при  $p \leq 0,01$ ), потреби в пізнанні ( $t_{\text{емп.}}=3,852$ , при  $p \leq 0,01$ ), за показником прояву саморозуміння ( $t_{\text{емп.}}=5,272$ , при  $p \leq 0,01$ ). Виявлено суттєві позитивні зміни у студентів ЕГ за показником рефлексивності ( $t_{\text{емп.}}=3,260$ , при  $p \leq 0,05$ ), за показником вибору типів суверенних моральних цінностей майбутніми психологами ( $t_{\text{емп.}}=4,876$ , при  $p \leq 0,01$ ), за цінностями самореалізації, саморозвитку ( $t_{\text{емп.}}=3,068$ , при  $p \leq 0,05$ ), за цінністю духовного задоволення ( $t_{\text{емп.}}=8,893$ , при  $p \leq 0,01$ ), за показником цінності збереження індивідуальності ( $t_{\text{емп.}}=5,822$ , при  $p \leq 0,01$ ), за цінністю автономності ( $t_{\text{емп.}}=8,913$ , при  $p \leq 0,01$ ), цінністю здоров'я ( $t_{\text{емп.}}=4,205$ , при  $p \leq 0,01$ ). Натомість у контрольній групі достовірних відмінностей за більшістю показників у студентів-психологів не відбулося. Означену динаміку ми розглядаємо як факт підтвердження ефективності розробленої програми формування суверенних моральних цінностей.

Проведений експеримент дозволив визначити психолого-педагогічні умови формування у майбутніх психологів СМЦ: а) актуалізація потреби в самореалізації; б) сприяння гармонійному розвитку мотиваційно-потребової, когнітивної, поведінкової та рефлексивної складових суверенних моральних цінностей студентів-психологів; в) виявлення типів СМЦ, суверенності ціннісних орієнтацій, рівнів їх розвитку у студентів з метою побудови цілеспрямованої психокорекційної роботи; г) врахування вікових та індивідуальних особливостей формування СМЦ; д) організація різних видів навчальної діяльності майбутніх психологів (гурткова робота, проведення спецкурсу, тренінгової, консультативної роботи), сприяння майбутнім психологам в усвідомленні ними власних моральних цінностей, ідеалів через процес самопізнання, розкриття у них творчого особистісного потенціалу,

усвідомлення значущості моральних цінностей у процесі вирішення професійних завдань; е) широке застосування інтерактивних форм роботи із студентами.

## ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження психологічних особливостей суверенних моральних цінностей майбутніх психологів за умови застосування цілеспрямованої формувальної програми. Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети і вирішення дослідницьких завдань, що дозволяє сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу досліджень із проблеми моральних цінностей особистості виокремлено суверенні моральні цінності як стійкі, автономні, особистісно значущі, індивідуальні, смисложиттєві моральні утворення (взірці, поняття, установки), що уможливають здійснення людиною оцінки власного життя та буденності інших. Юнацький вік визначено сензитивним періодом для формування стійких, незалежних, особистісно значущих моральних цінностей, якими особистість буде керуватись у подальшому житті. Розроблено та обґрунтовано теоретичну модель суверенних моральних цінностей психолога, яка включає складові СМЦ психолога та чинники їх формування.

У структурі суверенних моральних цінностей психолога виокремлено мотиваційно-потребову, когнітивну, поведінкову та рефлексивну складові, які існують у взаємозв'язку один з одним. Мотиваційно-потребова складова СМЦ майбутніх психологів передбачає наявність в особистості потреб, які зумовлюють розгортання певних мотивів (інтересів, бажань), конкретну мету розвитку СМЦ майбутнього психолога (розвиток себе як професіонала, прагнення до самореалізації, потреба у постійному самовдосконаленні). Когнітивна складова СМЦ полягає в обізнаності індивіда щодо загальносуспільних і власних моральних цінностей, переконань, усвідомленні власного морального ідеалу. Поведінкова складова СМЦ психолога передбачає прояв у всіх сферах його життєдіяльності стійких, автономних, незалежних від зовнішніх обставин моральних цінностей, які лежать в основі моральних вчинків, професійних дій, особистісних виборів. Рефлексивна складова СМЦ передбачає усвідомлення майбутнім психологом того, як його сприймають і оцінюють оточуючі, здатність аналізувати, переосмислювати власні моральні знання, почуття, переконання, ідеали, поведінку, вчинки, сприяє успішному засвоєнню, розширенню і перетворенню соціального досвіду, інтерпретації зовнішнього соціального впливу у внутрішній план особистості. Зроблено та перевірено припущення, що ключовою серед складових власних, стійких моральних цінностей психолога є мотиваційно-потребова, оскільки потреба у самоактуалізації особистості, у постійному самовдосконаленні як майбутнього фахівця є основним мотиватором у формуванні власної ціннісної системи.

На основі теоретичного вивчення проблеми особистісних моральних цінностей психолога визначено зовнішні (релігія, наука, мораль, мистецтво, педагогіка, особливості сімейного виховання, організації освітнього процесу в школі, у ВНЗ, духовне надбання народу) та внутрішні (воля, активність людини, здатність особистості вірити, любити, прагнення особистості до пошуку сенсу

власного життя, до самореалізації, самовдосконалення) чинники та особливості функціонування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів, критерії, показники та типи їх розвитку.

2. Результати емпіричного дослідження дають можливість стверджувати наступне:

- мотиваційно-потребова складова суверенних моральних цінностей майбутніх психологів розвинена дещо краще, ніж інші, однак для значної кількості досліджуваних потреба у самоактуалізації, самовдосконаленні, реалізації власного потенціалу у професійній діяльності не є актуальною. Натомість вираженими є інші види потреб, що прямо не пов'язані із майбутньою професійною діяльністю (в афіліації, в досягненні матеріального благополуччя);

- для більшості досліджуваних студентів-психологів властиве розуміння багатьох моральних понять, сформованість моральних принципів. Однак у 49,4% майбутніх психологів спостерігається розмитість образу власного морального ідеалу, складність у виокремленні власних моральних цінностей та загальносуспільних, суперечність між духовно-моральними та егоїстично-престижними цінностями, а найбільшими цінностями студенти вважають здоров'я, престиж, матеріальний добробут, сім'ю, друзів, які прямо не пов'язані із обраною професією;

- для майже половини майбутніх психологів характерним є низький рівень прояву у поведінці автономності, спонтанності, креативності, довіри до людей. Натомість у них спостерігається невпевненість у собі, тривожність, стереотипність, нездатність відстоювати власні переконання, залежність від думки оточуючих, низька пізнавальна активність, нездатність подолати стереотипність у вирішенні певних проблем;

- більшість студентів-психологів характеризуються низьким рівнем здатності до рефлексії, вони зосереджені, в основному, на самих собі, орієнтовані на досягнення швидкого результату, мають низький рівень готовності до аналізу, переосмислення себе і ситуацій.

На основі аналізу наукових досліджень, отриманих результатів емпіричного дослідження, оцінок експертів було обґрунтовано рівні та типи суверенних моральних цінностей психолога (СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя; СМЦ, які визначають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність; СМЦ, які описують спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості; СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала; СМЦ, які представляють спрямованість психолога на клієнта). Суверенні моральні цінності, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, є основними, базовими для формування цінностей інших типів, профілактики професійного вигорання, а також для успішності здійснення професійної діяльності.

Результати емпіричного дослідження з розвитку особистісних моральних цінностей засвідчили про суттєві відмінності у показниках СМЦ у студентів-



психологів та успішних практикуючих психологів не на користь студентів. Це доводить необхідність формування СМЦ саме під час їх навчання у ЗВО.

3. На основі результатів констатувального експерименту було розроблено програму формування СМЦ у майбутніх психологів, яка охоплювала: організацію та проведення гурткової роботи, проведення спецкурсу, тренінг, коучінг «Робота з цінностями» та самостійну роботу студентів, які були спрямовані на формування та корекцію власних моральних цінностей. Результати експерименту засвідчили, що внаслідок застосування запропонованої програми у студентів-психологів ЕГ зросли показники розвитку суверенних моральних цінностей. Зокрема, зменшилась кількість студентів-психологів з низьким рівнем вираженості потреби у самоактуалізації, відбулися позитивні якісні зміни в змісті інших складових: зросло осмислення власних моральних цінностей, усвідомлення морального ідеалу, здатність до рефлексії, до автономності, спонтанності, креативності тощо. Встановлено, що найбільш суттєві зміни у показниках СМЦ відбулись у студентів 3-го курсу, що свідчить про найбільшу ефективність використання запропонованої програми саме у цей період.

4. Психологічними умовами формування суверенних моральних цінностей визначено: актуалізація потреби студентів у самоактуалізації, самовдосконаленні, покращення мотивації із самовдосконалення усіх компонентів СМЦ, врахування рівнів їх розвитку, вікових особливостей, основних психологічних новоутворень пізньої юності, провідної діяльності зазначеного вікового періоду. Психолого-педагогічними умовами розвитку СМЦ у студентів-психологів є врахування їх індивідуальних особливостей під час організації освітньої діяльності в умовах ЗВО, створення ситуацій, за яких студент мав би можливість прояву власних переконань, ідеалів, цінностей; організація ефективної самостійної роботи студентів.

Перспективами подальшого вивчення проблеми вважаємо дослідження особливостей впливу соціально-економічної та політичної ситуації в країні на формування суверенності особистості загалом, розвиток СМЦ, які реалізують екзистенційну потребу студентів-психологів.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### ***Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології***

1. Педоренко, В. (2017) «Сутнісні аспекти розвитку суверенних моральних цінностей особистості», *Психологія і суспільство*, Тернопіль, №3, С.104–111.
2. Педоренко, В.М. (2017) «Соціально-психологічні чинники та механізми формування суверенних моральних цінностей особистості в періоді юності», *Науковий вісник Херсонського державного університету*, Серія «Психологічні науки», Випуск 2, Том 3, Херсон, С.88-94. (*Наукометричне видання, Індекс Scopus*).
3. Педоренко, В.М. (2017) «Психологічний аналіз типів суверенних моральних цінностей психолога», *Проблеми сучасної психології: Збірник*

наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені С.Г. Костюка НАПН України, Вип. 37, Аксіома, Кам'янець-Подільський, С.328-342. (Наукометричне видання, Індекс Copernicus, Google Scholar, Research Bible).

4. Педоренко, В.М. (2017) «Психологічні особливості розвитку компонентів суверенних моральних цінностей майбутніх психологів», *Психологічний часопис: збірник наукових праць*, № 6 (10), Вип. 10, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київ, 131-149 с.

5. Педоренко, В.М. (2017) «Теоретичне обґрунтування програми формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів», *Науковий вісник Херсонського державного університету*, Серія «Психологічні науки», Випуск 6, Том 2, Херсон, С.75-80. (Наукометричне видання, Індекс Copernicus).

6. Педоренко, В.М. (2018) «Модель розвитку суверенних моральних цінностей майбутніх психологів», *Психологічний часопис: збірник наукових праць*, № 8 (18), Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київ, 144-157 с.

***Публікації в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій***

7. Педоренко, В.М. (2017) «Психологічні особливості суверенності ціннісних орієнтацій майбутніх психологів», *International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics»: Conference proceedings, October 20-21, Lublin: Izdawniciba «Baltija Publishing»*, 161-164 pages.

8. Педоренко, В.М. (2018) «Психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів в умовах закладу вищої освіти», *Zbior raportow naukowych «Wspolczesna nauka Nowe perspektywy»*, (01.10.2018-30.10.2018) – Warszawa: Wydawca Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 64-71 pages.

***Публікації в інших виданнях (матеріали конференції тощо)***

9. Педоренко, В.М. (2016) «Соціально-психологічні чинники розвитку духовності майбутніх фахівців», *Розвиток особистості майбутнього психолога в умовах трансформації суспільства: монографія*, ТОВ «Нілан-ЛТД», Вінниця, С.150-160.

10. Педоренко, В.М. (2016) «Формування духовності студентів-психологів у контексті їх підготовки до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами», *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії*, Зб. тез доп., ТОВ «Планер», Вінниця, С.259-262.

11. Педоренко, В.М. (2016) «Аналіз феномену духовності в контексті збереження психічного і фізичного здоров'я особистості», *Дискурс здоров'я в освіті: філософія, педагогіка, антропологія, психологія: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч.120 річниці з дня народж. Миколи Олександровича Бернштейна (16-17 верес.2016 р.): в 3 т.*, М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Комунал. вищ. навч. закл. «Вінницька академія неперервної освіти», Міжнар. акад. екології і здоров'я,

м.Вільнюс, Литва, Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, ТОВ «Планер», Вінниця, Т.2, С. 151-153.

12. Педоренко, В.М. (2017) «Моральні цінності майбутніх фахівців у контексті їх професійної підготовки», *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць*, Випуск 49, ТОВ «Нілан ЛТД», Вінниця, С.104-109.

13. Педоренко, В.М. (2017) «Психологічний аналіз проблеми формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів», *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти: Науковий вісник КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*, Збірник матеріалів II Подільської науково-практичної конференції, ТОВ «Віндрук», Вінниця, С.128-130.

14. Педоренко, В.М. (2017) «Динаміка розвитку типів суверенних моральних цінностей майбутніх психологів», *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: Збірник наукових праць*. Випуск 8 (11), ТОВ фірма «Планер», Вінниця, С.152-155.

15. Педоренко, В.М. (2017) «Психологічні основи формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів у процесі використання інноваційних освітніх технологій», *Інноваційні технології навчання в епоху цивілізаційних змін: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, С.193-195.

## АНОТАЦІЇ

**Педоренко В.М. Психологічні особливості формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний університет «Острозька академія», Острог, 2019.

Дисертація присвячена теоретико-експериментальному дослідженню психологічних особливостей формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів.

У роботі представлено аналіз провідних дослідницьких парадигм та підходів щодо визначення сутності понять «моральні цінності», «загальносуспільні та особистісні моральні цінності», «суверенність особистості». Виокремлено та обґрунтовано зміст поняття «суверенні моральні цінності психолога», визначено та описано соціально-психологічні чинники формування суверенних моральних цінностей особистості в період юності. Запропоновано психологічні засади дослідження проблеми формування суверенних моральних цінностей майбутніх психологів, юнацький вік визначено сензитивним періодом для розвитку стійких, індивідуальних, особистісно значущих, смисложиттєвих моральних утворень, які дають можливість людині самооцінювати власне життя та життя інших людей.

Експериментально встановлено, що показники розвитку суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів суттєво відрізняються від показників успішних практикуючих психологів. Обґрунтовано необхідність,

розроблено, апробовано та доведено ефективність програми формування суверенних моральних цінностей у майбутніх психологів, яка охоплювала гурткову роботу, проведення спецкурсу, тренінг, коучінг «Робота з цінностями» та самостійну роботу студентів, спрямовану на регуляцію процесу формування власних моральних цінностей.

**Ключові слова:** майбутній психолог, моральні цінності, психологічна суверенність, автономність, самоактуалізація, формування суверенних моральних цінностей.

**Педоренко В. Н. Психологические особенности формирования суверенных нравственных ценностей будущих психологов.** – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный университет «Острожская академия», Острог, 2019.

Диссертация посвящена теоретико-экспериментальному исследованию психологических особенностей формирования суверенных нравственных ценностей будущих психологов.

Первый раздел посвящен теоретико-методологическому анализу проблемы формирования нравственных ценностей личности в современных философских и психолого-педагогических исследованиях. Выделено и обосновано содержание понятия «суверенные нравственные ценности психолога», определены социально-психологические факторы и механизмы формирования суверенных нравственных ценностей личности в период юности. Юношеский возраст определен сензитивным периодом для развития устойчивых, индивидуальных, личностно значимых, смысложизненных нравственных образований, которые дают возможность человеку самооценивать собственную жизнь и жизнь других людей.

Во втором разделе описано организационные и методические основы экспериментального исследования особенностей суверенных нравственных ценностей будущих психологов. Осуществлено характеристику комплекса психодиагностических методов, методик исследования, представлено количественный и качественный анализ полученных результатов констатирующего эксперимента. Выявлены психологические особенности, составляющие, критерии, уровни, типы суверенных нравственных ценностей психолога. Экспериментально установлено, что показатели развития суверенных нравственных ценностей у будущих психологов существенно отличаются от показателей успешных практикующих психологов.

В третьем разделе подробно описано содержательно-методические основы построения программы формирования суверенных нравственных ценностей у будущих психологов (принципы, задачи, формы, методы психолого-педагогического воздействия). В основу программы положено тренинг, спецкурс и коучинг. Установлено положительную динамику развития показателей суверенных нравственных ценностей у будущих психологов

экспериментальной группы в условиях целенаправленного психологического воздействия.

На основе экспериментального изучения особенностей сформированности составляющих суверенных нравственных ценностей у будущих психологов (мотивационно-потребностной, когнитивной, поведенческой, рефлексивной) составлено целостную картину процесса становления суверенных нравственных ценностей у студентов-психологов. Научная новизна и теоретическое значение исследования заключаются в том, что впервые: выделены суверенные нравственные ценности психолога как устойчивые, автономные, лично значимые, индивидуальные смысложизненные нравственные образования, которые дают возможность человеку самооценивать собственную жизнь и жизнь других, проявлять готовность отстаивать собственные независимые нравственные позиции, осознавать смысл профессиональной деятельности в контексте жизнедеятельности, действовать по совести независимо от внешних обстоятельств, отстаивать собственную честь и достоинство, четко понимать свои гражданские права, свободы, обязанности, убеждения, идеи и т.д.; предложена и экспериментально апробирована теоретическая модель развития суверенных нравственных ценностей психолога, определены социально-психологические условия их формирования.

Практическая значимость исследования заключается в том, что разработана и апробирована программа формирования суверенных нравственных ценностей будущих психологов может быть применена в образовательной деятельности учреждений высшего образования, при подготовке специалистов психологов, а также в работе с молодежью с целью развития у них стремления к самоактуализации, автономности, суверенности, самопонимания. Результаты исследования могут быть применены преподавателями учреждений высшего образования при разработке лекционных, практических, лабораторных занятий по таким учебным дисциплинам, как «Введение в специальность», «Возрастная психология», «Педагогическая психология», «Психология личности».

**Ключевые слова:** будущий психолог, нравственные ценности, психологическая суверенность, автономность, самоактуализация, формирования суверенных моральных ценностей.

***Pedorenko V.M. Psychological features of formation the sovereign moral values of future psychologists. Manuscript.***

Thesis for a Candidate Degree of Psychology (PhD), Specialty 19.00.07 – Developmental and Pedagogical Psychology (05 – Social and behavioral sciences) - National University "Ostroh Academy", Ostroh, 2019.

The Dissertation deals with theoretical and experimental study of psychological features of formation the sovereign moral values of future psychologists.

The leading research paradigms and points of view of defining the essence of the concepts of "moral values", "general and personal moral values", "sovereignty of the individual" are presented in the work.

The concept of "sovereign moral values of psychologist" is depicted and substantiated. The socio-psychological factors of formation the sovereign moral values of a person during the adolescence period are defined and described.

The psychological principles of studying the problem of formation of the sovereign moral values of future psychologists are proposed.

Youth age as a sensational period for the development of stable, individual, personally meaningful, life meaningful formations of morals what enable an individual to self-assess his or her own live and lives of other people is defined.

It has been experimentally established that the indicators of development of the sovereign moral values of future psychologists differ significantly from the indicators of successful practicing psychologists. The necessity of the problem was substantiated. The program of formation of sovereign moral values of future psychologists was created. It was tested and the effectiveness of formation of sovereign moral values of the future psychologists was proved. The program included a Club work, a special course, training, coaching "The working with the values" and self-test work of students. It was aimed for regulating the process of forming the students' own moral values.

**Key words:** future psychologist, moral values, psychological sovereignty, autonomy, self-actualization, formation of sovereign moral values.

Підписано до друку 29.05.2019 р.  
Формат 60x84/16. Папір офсетний.  
Ум. др. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Замовл. № 1358

Видавець і виготівник ТОВ «Фірма «Планер»  
21050, м. Вінниця, вул. Визволення, 2.

